

კულტურული მეხსიერება, როგორც ტრანსკულტურულობის გააზრების საშუალება

თალაკვაძე თეა

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

ლობჯანიძე ივლიტა

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.520>

ტრანსკულტურულობა მოიაზრებს კულტურის განმსაზღვრელ ნიშანთა ერთობლიობას, რომლებიც დროთა განმავლობაში უფრო მეტად კვეთენ კულტურებს და გულისხმობს მეზობელი, თუ „მონათესავე“ კულტურული ელემენტების შერწყმასა და გაერთიანებას ერთ კულტურაში და წარმოადგენს ერთ ნაციონალურ კულტურაში სხვა კულტურული ელემენტების თანაარსებობას, რომელიც აღარ არის **უცხო** და ბუნებრივად თავსდება მეორე კულტურაში. ტრანსკულტურული გაგება, ნიშნავს სხვადასხვა კულტურული ფორმების ერთობლიობას, როდესაც კულტურები კი არ უპირისპირდებიან ერთმანეთს, არამედ ხდება ერთი კულტურული ელემენტების მეორე კულტურაში **შემოყვანა**.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნაციონალური კულტურის ელემენტების კვლევა თავისთავად უკავშირდება კულტურულ მეხსიერებას, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია წარმოჩინდეს ეროვნული კულტურის ტრანსნაციონალური მოდელი.

მეხსიერების შესახებ კვლევები განსაკუთრებით აქტიურდება მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან და მოიცავს კულტუროლოგიის, სოციალური ფსიქოლოგიის, მედიის, არქეოლოგიის, პოლიტიკური ფილოსოფიის და შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის სფეროთა ნაზავს. მეხსიერების კვლევა მიმდინარეობს სამი ძირითადი მიმართულებით: ინდივიდუალური, კოლექტიური და ისტიტუციური; მეხსიერების კვლევების (Memory Studies) მიზანია შეისწავლოს ბიოლოგიური, მედიალური და სოციალური ბუნების ყველა ის პროცესი, რომელიც აერთიანებს წარსულს, აწმყოს და მომავალს სოციოკულტურულ კონტექსტებში. მეხსიერების კვლევებში მაგ.: ლიტერატორები ინტერესდებიან ანტიკური mnemotechnics-ის მნიშვნელობით ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, განიხილავს ინტერტექსტუალობას, როგორც „ლიტერატურის მეხსიერებას“, მეხსიერებისა და იდენტობის კავშირსა და მეხსიერებისა და მედიის ურთიერთმიმართებებს. ძნელი წარმოსადგენია, აღნიშნულ დარგებში მოღვაწე მეცნიერი, რომელიც არ შეხებია მეხსიერების საკითხებს და არ უცდია მეხსიერების თეორიული კვლევა, ან ანალიზი. ამდენად, ბოლო ათწლეულების განმავლობაში მეხსიერების კვლევები მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების სამეცნიერო სივრცეში ინტერდისციპლინური კვლევების საფუძვლად იქცა.

მეხსიერების ფუნდამენტური კვლევების წამყვან ავტორებად მორის ჰალბვაქსი, იან და ალეიდა ასმანები და პიერ ნორა სახელდება. მეხსიერება გულისხმობს ინდივიდუალურ, კოლექტიურ, თუ სახელმწიფოებრივ დონეზე დაგროვილი გამოცდილების საფუძველზე საკუთარი რაობისა და იდენტობის განსაზღვრას.

იან და ალეიდა ასმანებმა კოლექტიური მეხსიერება განსაზღვრეს როგორც ფენომენი, რომელიც კრავს, ამჭიდროებს კოლექტივს და აყალიბებს კოლექტიურ იდენტობას. მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს კოლექტიური მეხსიერების ორი სახე - კომუნიკაციური მეხსიერება და კულტურული მეხსიერება. რადგან „კულტურული მეხსიერება“ თავისი დიდი

ისტორიული ხანგრძლივობით მოითხოვს „კომუნიკაციურ მეხსიერებას“, რომელიც სოციოლინგვისტურ საკითხებს სწორედ უახლოესი ისტორიის ჩრდილში განიხილავს. კომუნიკაციური მეხსიერება დაფუძნებულია რა „ყოველდღიურ კომუნიკაციაზე“ არის სინქრონული პროცესი თითქმის სამ თაობას შორის. მაშინ როდესაც, კულტურული მეხსიერება არის დიაქრონული პროცესი და მოიცავს საუკუნეებსა და ათასწლეულებს (ჰალბვაქსი, 1950: 106-20).

კომუნიკაციური მეხსიერება - ეს არის თაობებს შორის მეხსიერება, რომელიც მოიცავს ას წლამდე პერიოდის და აერთიანებს სამი თაობის მახსოვრობას. კომუნიკაციური მეხსიერების მატარებელი ადამიანები მომხდარი ამბების თვითმხილველები და განმცდელები არიან. შესაძლებელია კომუნიკაციური მეხსიერების დონეზე აღბეჭდილი მოვლენები, ისტორიები და ვიწროვებას მიეცეს, ან გადაინაცვლოს კულტურულ მეხსიერებაში.

კულტურული მეხსიერება - „მუდმივად გამოყენებადი ტექსტების, გამოსახულებების, რიტუალების ერთობლიობა, რომელიც სპეციფიკურია თითოეული ერთობისათვის კონკრეტულ ეპოქაში; მათი დანერგვა უზრუნველყოფს საზოგადოების სტაბილურობას და განსაზღვრავს მის წარმოდგენას საკუთარ თავზე (Assmann 1995, 132.). კულტურული მეხსიერება ქმნის ჩარჩოს დროში კომუნიკაციისათვის (Assmann, 2010, 97).

კულტურული მეხსიერება - ეს არის „თანამედროვეობისა და წარსულის ურთიერთქმედება სოციალურ-კულტურულ კონტექსტში“ (Astrid Erll, Ansgar Nünningin collaboration with Sara B. Young. Walter de Gruyter 2008, 2) კულტურული მეხსიერების ცნება ასახავს მჭიდრო კავშირს ერის/ნაციის მიერ შექმნილ საკუთარი წარსულის სურათსა და ეროვნულ/ნაციონალურ იდენტობას შორის.

ქვემოთ მოცემული ცხრილი (იან ასმანი), თავისი მკაფიო ბინარული სტრუქტურით, შესაბამისად, სრულად ვერ ასახავს თანამედროვე ვითარებას, თუმცა შესაძლებელია კულტურული მეხსიერების მიმოხილვითი ანალიზი.

	კომუნიკაციური მეხსიერება	კულტურული მეხსიერება
შინაარსი	ისტორია ავტობიოგრაფიული მეხსიერების ჩარჩოებში, უახლოესი წარსული	მითური ისტორია, მოვლენები აბსოლუტურ წარსულში, „იმ დროს“
ფორმები	არაფორმალური ტრადიციები და ყოველდღიური კომუნიკაციის ჟანრები	ფორმირების მაღალი დონე, ცერემონიული კომუნიკაცია;
მედია	ცოცხალი, განსხვავებული მეხსიერება, კომუნიკაცია ადგილობრივ ენაზე	გადმოცემული სხვადასხვა სახის ტექსტებში, ხატებში, ცეკვებში, რიტუალებსა და სპექტაკლებში; "კლასიკური" ან სხვაგვარად სტანდარტიზებული ენა (ენები)
დროის სტრუქტურა	80-100 წელი, 3-4 ურთიერთობაში მყოფი თაობის მოძრავი ჰორიზონტი	აბსოლუტური წარსული, მითური პირველყოფილი დრო, "3000 წელი"

კულტურული მეხსიერების კავშირის ანალიზისას აუცილებელია გამოიყოს კულტურული იდენტობის საკითხი, რომელიც ქმნის მყარ საფუძველს, როგორც ტრანსკულტურული/ტრანსნაციონალური გააზრებისას, ასევე კულტურათაშორისო დიალოგის შესაძლებლობას, როგორც დასავლურ, ასევე აღმოსავლურ კულტურებთან, თუმცა ქმნის საშიშროებას ტრადიციულ გაგებას დაფუძნებულ კულტურულ იდენტობად მიჩნეულ

კულტურულ ფორმებში მოქცევისას, რომელსაც საერთო აღარაფერი აქვს ტრანსკულტურულ მოდელთან.

“ტრანსკულტურულ სამყაროზე ბევრი არაფერი თქმულა და დაწერილა, რადგან იგი კულტუროლოგიის, ანუ კულტურათა შედარებითი კვლევის საგანია, - მეცნიერებისა, რომელსაც დიდი ხანი არაა, რაც ვეზიარეთ.

ტრანსკულტურული სამყარო განფენილია თავად არსებულ კულტურებში და არა მათგან შორს, მსგავსად მრავალგანზომილებიანი სივრცისა, რომელიც ისტორიული დროის დინების კვალდაკვალ, თანდათანობით ხდება ხილული. ეს არის უწყვეტი სივრცე, რომელშიც არარეალიზებული, პოტენციური ელემენტები არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე "რეალური". ტრანსკულტურა ყველა არსებულ და პოტენციურ კულტურათა ურთიერთქმედების ასპარეზია, რითაც უფრო მდიდარიც კია, ვიდრე ყველა ცნობილი კულტურული ტრადიციისა და წეს-ჩვეულების ერთიანობა. "ტრანსკულტურისტი" ცდილობს აღადგინოს არსებული და არარსებული ტრანსკულტურული მდგომარეობის იდუმალი შრიფტი. არსებითად, ადამიანი აღმოაჩენს და ამავდროულად ქმნის ამ სამყაროს. იმ დროს, როცა მეცნიერებს, პოლიტიკოსებს, ხელოვანთ მნიშვნელოვანი, მაგრამ თავიანთ სფეროში კონკრეტული წვლილი შეაქვთ კულტურის განვითარებაში, ტრანსკულტურისტი - ხელოვნებით, ფილოსოფიითა და მეცნიერებით შეიარაღებული - ცდილობს, გამოიმუშაოს ტრანსკულტურული სივრცე კულტურული შემოქმედების ყოვლიმომცველი ფორმისათვის. არსებული მასალიდან იგი ცდილობს გამოძიროს ახალი კულტურული შესაძლებლობანი, რადგან "შესაძლებლის ხელოვნება" აშკარად მისი ჭეშმარიტი ნიჭია." (ეპშტეინი 1995, 280- 306)

ეპშტეინი აღნიშნულ მოსაზრებას ამყარებს მერაბ მამარდაშვილის მოსაზრებით, რომელიც ვერ ეგუებოდა კულტურულ- პოლიტიკური ნაციონალიზმის აღორძინებას და ბუნებრივია, დადებითად აფასებდა მულტიკულტურალიზმს, როგორც მონოლითური კულტურული სტერეოტიპისგან გათავისუფლების ფორმას, მაგრამ უარყოფდა ეთნიკური სხვადასხვაობათა თვითგანდიდებას და შესაბამისად, არაერთგზის გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ „ყოველი კულტურა თავისთავად ფასეულია და ხალხს უნდა გააჩნდეს უფლება, იცხოვროს საკუთარი კულტურის საზღვრებში“ , მამარდაშვილი უპირისპირებდა მოსაზრებას "წეს-ჩვეულებათა მკაცრ დაცვას, ხშირად, თავისუფალი ნებისა და სხვა კულტურების უარყოფამდე მივყავართ. თითქოს არჩევანს სხვა აკეთებს: შენ ტრადიციული ცხოვრების წესს მიჰყვები? - კეთილი, განაგრძე ამ წესით ცხოვრება, მე თუ მეკითხება ვინმე? იქნებ მე პერუელი ვარ, ან ვიღაც სხვა... იქნებ ვიტანჯები ჩემივე მაღალგანვითარებული და დახვეწილი კულტურის ჩაკეტილ ტრადიციათა სისტემაში?"

ასე რომ, მამარდაშვილის ხედვით, საჭიროა დავიცვათ ადამიანის უფლება - იცხოვროს თავისი კულტურის მიღმა, კულტურათშორის მიჯნებზე, "გასცილდეს მშობლიურ კულტურულ ატმოსფეროს" - არა რომელიმე კულტურის სასარგებლოდ" (ეპშტეინი 1995, 280- 306)

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, კულტურული მეხსიერების კვლევის საფუძველზე შესაძლებელია წარმოვადგინოთ ქართული კულტურის მულტიკულტურული/ მრავალპლანიანი სივრცე, რაც ეროვნული კულტურას ტრანსკულტურული გააზრებისკენ და კულტურული სივრცის გახსნისკენ უბიძგებს და გვაძლევს ახალი კულტურული შესაძლებლობების წარმოჩენის საშუალებას.

მოხსენებისას წარმოდგენილი იქნება აღნიშნული თერიული სქემისა და ტრანსკულტურული გააზრების საფუძველზე ევრიპიდეს *მედეა*, წმინდა ნინოს ცხოვრება, ანდრიას გრიფიუსის *Catharina von Georgien*.

ლიტერატურა:

1. Assmann, Jan. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique* 65 (1995), გვ. 132.
2. Assmann, Aleida. Canon and Archive. *A Companion to Cultural Memory Studies*. Astrid Erll, Ansgar Nunning (Eds.). De Gruyter, 2010, გვ.97.

3. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Ed. by Astrid Erll, Ansgar Nünning in collaboration with Sara B. Young. Walter de Gruyter. Berlin. New York. 2008, p.
4. ეპტეინი, მიხაილ. მომავლის შემდეგ: პოსტმოდერნიზმისა და თანამედროვე რუსული კულტურის პარადოქსი. ამჟვერსტი, მასაჩუსეტსის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1995, გვ. 280-306)
5. კულტურის მეცნიერებათა ინსტიტუტი
http://www.culturedialogue.com/resources/library/translations/epstein_2.shtml
6. Halbwachs, Maurice. 1950. *On Collective Memory*. New-York; p. 106.
7. Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. Trans. and ed. Lewis A. Coser. Chicago: University of Chicago Press.

Cultural Memory as a Means of Understanding Transculturality

Talakvadze Tea

Ilia State University, Tbilisi

Lobjanidze Ivlika

Ilia State University, Tbilisi

Abstract

Memory studies have been particularly active since the second half of the 20th century and include a mix of fields of culturology, social psychology, media archeology, political philosophy, and comparative literature. Memory studies have formed the basis of both collective and individual identity studies, as well as the study of psycho-social factors in understanding traumatic memory and attempts to overcome trauma. Memory studies have activated an in-depth analysis of the construction of national and cultural identities and brought them into the context of transnational and transcultural studies.

Based on the above, the purpose of this report is to provide a transcultural understanding of national culture based on the study of cultural memory, which is primarily based on the study of national identity and the analysis of the compositional nature of common / shared myths.

საკვანძო სიტყვები: ტრანსკულტურულობა; ტრანსნაციონალობა; მეხსიერების კვლევა; იდენტობა; კულტურული მეხსიერება.

keywords: Transculture; Transnationality; Memory research; Identity; Cultural memory.